

De vrije vogels van Amsterdam

ode aan de paradijsvogels en dwarsliggers van de stad
3e druk, februari 2026

Auteurs:
Bamber Delver & Sajad Salmanpour

Onder: Boekpresentatie 29-11-2024 - Fotografie Boy Hazes
v.l.n.r. Paul Hofman, Bamber Delver, Sajad Salmanpour
bladzijde 9, eerste exemplaar aan Dolly Bellefleur

Extra:

Bekijk de kleurenversie van dit boek in flipboek:

Beluister de Spotify Playlist via onderstaande QR code:

De vrije vogels van Amsterdam is een ode aan de unieke en kleurrijke individuen die de vrijheid van Amsterdam belichamen. Dit boekproject is gebaseerd op interviews en bijdragen van honderden Amsterdammers, en biedt een zoveel als mogelijk alfabetisch overzicht van meer dan 100 mensen die Amsterdam door hun vrijzinnige keuzes mooier hebben gemaakt. Het boek wordt geïntroduceerd door 'kunst- en cultuurpaus' Rob Malasch. Het allereerste exemplaar werd op 29 november 2024 feestelijk door Dolly Bellefleur in ontvangst genomen.

Reacties welkom: alleen op vriendelijke reacties wordt gereageerd.

© ® De inhoud van dit boek mag niet worden gebruikt voor het voeden van kunstmatige intelligentie.

Het boek is autonoom en onafhankelijk want in eigen beheer uitgebracht, zonder enkele financiële steun en geheel bekostigd door de auteurs.

Auteurs en onderzoekers

Bamber Delver, Tekst & Interviews. Journalist en publicist. Heeft verschillende boektitels op zijn naam staan. Werkte voor verschillende media en uitgeverijen zoals De Groene Amsterdammer en SUA (Socialistische Uitgeverij Amsterdam). Directeur Nationale Academie voor Media en Maatschappij.

Sajad Salmanpour, Ontwerp & Fotografie. Socioloog en onderzoeker aan de Vrije Universiteit Amsterdam, met ervaring in projecten over vluchtelingen en immigranten, LGBTQ+ rechten, empowerment, inclusie en diversiteit. Oprichter van Queer Work.

3e druk, februari 2026

ISBN: 9789465384610

© Copyright vereist bij de auteurs. Wil je beeldmateriaal gebruiken, neem eerst contact op. We danken al die Amsterdammers die mee hebben gedacht over wie in dit boek zou horen! We hebben ons uiterste best gedaan om van al het beeldmateriaal de makers te achterhalen.

Extra dank aan:

- Jan van Breda die als eerste zijn medewerking wilde verlenen aan dit boek.
- Marco Veen voor alle moeite om deze derde druk nog perfecter te laten zijn!

Contact en bestellingen via de fysieke of online boekhandels of via onze eigen website:

www.devrijevogelsvanamsterdam.nl

Inhoudsopgave

blz.

Wat is eigenlijk een vrije vogel?	14-17
Opgedragen aan Erwin Olaf	18-19
Introductie door Rob Malasch	20-23
Ben Ali Libi	24-25
Bet van Beeren	26-29
Dolly Bellefleur	30-33
Bibikov	34-35
Blinde Bennie	36-37
Aaïcha Bergamin	38-39
Adele Bloemendaal	40-41
Phil Bloom	42-43
Jos Brink & Frank Sanders	44-45
Herman Brood	46-47
Marcel Bullinga	48-51
Buziau	52-53
Maup Caransa	54-55
Christmas Twins	56-61
Daisy Dynamite	62-63
Dusty Gersanowitz	64-67
The Fool Collective	68-71
Frankey Art	72-73
Haarlemmerpoort groep	74-89
Bruno Jonker	90-91
Doedelzakspeler op de Dam	92-94
Charly de Sandwichman	95
Jango Edwards, Festival of Fools	96-99
Fabiola	100-109
Flowerbike man	110-111
Fardad Dadvand	112-115
Fong Leng	116-117
Gebroeders Grimm	118-121
Robert Jasper Grootveld	122-123
Nina Hagen, Cha Cha	124-127
Hadjememaar	128-129
Tol Hansse, big city	130-132
Japie en Herman	133
Hare Krishna's	134-135
Petra Heyboer	136-137
Audrey Hepburn	138-139
Wim Hogenkamp	140-143
Xaviera Hollander	144-145
Johnny en Jones	146-147
Donald Jones	148-149
Bas Kusters	150-155
Opa, Leen Jongewaard	156-157
	Jacov Valentine, Jenny Hazenberg, Julia Hazenberg, Chiko
	Eric Windhorst

Manfred Langer, de iT	158-159	
Albert Mol	160-163	
Okito	164-165	
Diana Ozon	166-169	
Betty Paërl	170-175	
Aurel Panday	176-178	
Hans Plomp	179	
Hugo van Mondfrans	180	
Theo Kley	181	
Lou de Palingboer	182-183	
De tram Keetje Stippel	184-185	Neeltje Hoff
Pater van Kilsdonk	186-189	
Kokadorus	190-191	
Loe Lap	192-193	
Alex Leito	194-195	
Majoer Bosshardt	196-199	
Dorus, Tom Manders	200-201	
Bueno de Mesquita	202-203	
Nicky Nicole	204-207	
Willem Parel, Wim Sonneveld	208-209	
Pistolen Paultje	210-211	
Jimi Hendrix uit de Pijp	212	
Fifi L'Amour	213	
Dr. Rat, Ivar Vičs	214-218	
Theatergroep Tender	219	
Richenel	220-223	
Toby Rix	224-225	
Peter Rozemeijer	226-227	
Ramses Shaffy	228-229	
Hellen Sint Jago	230-231	
Snip en Snap	232-234	Willy Walden en Piet Muijselaar
Soviet Sex	234-235	
Joop Staarthof	236-237	
String skater, Henri Pronker	238-245	
Splitter Splatter	246-251	
Straatmuzikanten	252	Britting, Kila & Schouten, Cochius
Poppenkast op de Dam	253	
Max Tailleur	254-255	
Wally Tax	256-261	
Theo en Thea	262-263	
Ome Frans Treu	264-265	
Hilmano van Velzen	266-267	
Viktor IV	268-271	
Beppy Viergever, Broodje	272-275	
Zwarte Joop de Vries	276-277	
Aja Waalwijk	278-281	
Mathilde Willink	282-287	
Maria Zamora	288-289	
Zwarte Riek	290-291	
Hellun Zelluf	292-297	Bep Mous
Inzichten na het schrijven	298-301	

Wat is eigenlijk een vrije vogel?

Over dwarsliggers, denkers en doeners

Beter gezegd: wie is eigenlijk een vrije vogel, of desnoods een paradijsvogel? De eerste die steevast genoemd wordt, is Fabiola. Hij, en later ook zij (na het aannemen van de voornaamwoorden zij/haar), noemde zichzelf een levend kunstwerk en wist via de gemeente deze status officieel erkend te krijgen. In de jaren tachtig en negentig waren er meer levende kunstwerken. Veel minder bekend is de groep kunstenaars uit de Haarlemmerpoort die als een soort ruimtewezens door de stad zwierven: Jacov Valentine, Jenny Hazenberg (met haar partner John, zus Julia en huisgenoot Chiko). En natuurlijk Mathilde Willink, het eerste menselijke kunstwerk in Amsterdam (en Nederland).

Maar wie kwamen er na hen? Tijdens het samenstellen van dit boek werd het begrip 'vrije vogel' of 'paradijsvogel' al snel breder geïnterpreteerd. Kunstenaars. Artiesten. Eigenzinnige mensen. Dwarsdenkers en dwarsdoeners. Mensen die hun eigen pad bewandelden en 'wereldberoemd' werden in de stad. Mensen die de stad toen en nu mooier maakten, zoals de Christmas Twins met hun Back Stage-winkel in de Utrechtsedwarsstraat, Ramses Shaffy, Zwarte Riek en vele anderen. Maar ook acteurs en hun alter ego's die groter dan henzelf werden: Willem Parel (Wim Sonneveld), Opa (Leen Jongewaard), Dorus (Tom Manders), en Snip & Snap. Kleurrijke figuren. Artiesten die de stad kleurden en performers die de straat als hun podium zagen.

Dit boek bevat ook een diepere laag: tijdens alle gesprekken kwam steeds weer één sleutelwoord naar voren: vrijheid. De vrijheid die Amsterdam belooft, waar eigenzinnigen hun plek kunnen vinden. *Free as a bird! Vrijheid* Dit inzicht maakte het project voor ons als auteurs nog interessanter. Is de stad niet van oudsher een veilige haven geweest? Als we over de geschiedenis van Amsterdam spreken, beginnen we vaak in 1275, maar eigenlijk start die geschiedenis al zo'n 3.700 jaar eerder. Rond 2500 voor Christus woonden er al mensen in de buurt van het huidige Rokin. Amsterdamse archeologen ontdekten tijdens de aanleg van de Noord/Zuidlijn enkele voorwerpen uit die tijd. Een kleine geschiedenisles: in 1170 vond een grote overstroming plaats, de Allerheiligenvloed. Deze gebeurtenis was bepalend voor de ontwikkeling van Amsterdam. De Noordzee brak door de duinen, waardoor de Zuiderzee en de Waddenzee ontstonden. Rond 1275 werd een dam in de Amstel aangelegd. Aan weerszijden van de rivier lagen dijkjes: de Nieuwendijk, de Warmoesstraat, verderop de Zeedijk en de Haarlemmerdijk. Bij de Dam ontstond een haven. Op de Dam werden goederen opgeslagen en verhandeld, en via de Amstel ging de handel naar het achterland. Dankzij de Zuiderzee en de Noordzee ontstond er een omvangrijke graanhandel met de Oostzee. Waarschijnlijk kreeg Amsterdam in 1306 stadsrechten, wat betekende dat de stad zich kon ontwikkelen tot een zelfbewuste, onafhankelijke stadsstaat, bestuurd door rijke burgers. In 1795 werd Nederland een eenheidsstaat. Amsterdam verloor zijn privileges en werd onderworpen aan het centrale gezag in Den Haag. Vanaf 1860 groeide de stad uit tot een belangrijke industriestad. Naast de monumentale grachtengordel ontstonden grote, moderne uitbreidingen. Eerst kwamen de 19e-eeuwse arbeiderswijken zoals de Pijp en de Kinkerbuurt, en de chique Vondelparkbuurt. Later volgden uitbreidingen als Plan Zuid, Nieuw-West, Buitenveldert en de Bijlmer.

Dit boek belicht ook enkele mensen die al vóór 1960 als paradijsvogels beschouwd kunnen worden. Vaak gaat het om bekende namen zoals Hadjememaar en Kokadorus. Stuk voor stuk kleurrijke figuren met fascinerende verhalen die het verdienen opnieuw verteld te worden. Ook zij worden in dit boek genoemd.

Toevluchtsoord voor nieuwkomers

Amsterdam blijkt in de geschiedenis altijd al een toevluchtsoord te zijn geweest. Migratie is diep verankerd in het DNA van Amsterdam. Al sinds de zestiende eeuw vestigen zich er jaarlijks duizenden nieuwkomers, zowel van het Nederlandse platteland als van ver daarbuiten. Tegelijkertijd verlaten velen de stad, soms nadat ze er generaties lang gewoond hebben. In de gesprekken die we hebben gevoerd

blijkt dat veel oudere stadsbewoners een romantisch beeld hebben van hoe de stad ooit was. Deels waar, deels niet helemaal waar. Tenminste niet als het gaat over het leven van ‘paradijsvogels’ zoals Fabiola of Jenny Hazenberg en later ‘stringskater’ Henri Pronker. Vaak wordt gezegd: “Dat kon alleen toen, maar moet je de stad nu zien!” Vaak wordt gezegd dat de vrijheid in de stad is verdwenen, door de regeltjes van de gemeente en stadsraden en door de nieuwe bewoners komend uit nieuwe culturen en religies én niet te vergeten door de expats met geld. Het is een idee dat niet geheel waar is blijkt wel uit de woorden van de paradijsvogels in de tijd, een tijd die als ‘vrijheidslievend’ wordt omschreven. Ook zij werden toen uitgescholden. Fabiola werd na geroepen. Jenny Hazenberg¹ mediteerde niet voor niets voordat ze de straat opging. Mathilde Willink werd voor gek versleten. De Christmas Twins werden met de nek

¹ Foto: Jacov Valentine met gezelschap, hij behoorde samen met Jenny en Julia Hazenberg tot de Haarlemmerpoortgroep die in dit boek wordt beschreven.

aangekeken omdat ze zwart waren. Henri Pronker gaf aan hoe hij al skatend lastig werd gevallen. In dit boek blikt Diana Ozon terug en noemt de stad niet altijd “even lief.”

Vrijheid wordt genoemd als de voorwaarde om in de stad je eigen gang te gaan. Dat woord zijn we vele malen tegengekomen. Vrijheid. Het is de magneet van de stad. Dit kennen we ook zelf: we zijn beiden in de letterlijke zin van het woord Nieuwkomer. Sajad woont in de stad sinds 2021 en is afkomstig uit Iran, Teheran. Bamber heeft 20 jaar in de stad gewoond, tachtiger en negentiger jaren, afkomstig uit het vissersdorp Egmond aan Zee. We ontdekten in ons onderzoek naar vrije vogels en paradijsvogels van Amsterdam dat het merendeel van hen nieuwkomers waren. Juist die mensen die nu als een symbool van hoe-de-stad-ooit-was worden genoemd. Fabiola kwam uit België. Ramses uit Frankrijk. Mathilde uit Zeeland. Gary en Greg Christmas uit Amerika. Jenny en Julia Hazenberg uit Dedemsvaart. De stad heeft hen omarmd, ze zijn hun eigen weg gegaan, hebben hun veren laten zien, waarna de stad zich hen herinnert. Tot op de dag vandaag. Aan dat geheugen willen we met dit boek een bijdrage leveren: de vrije vogels en de paradijsvogels zijn het waard om beschreven en vastgelegd te worden.

Fabel

Vrije vogels en paradijsvogels zijn in onze ogen mensen die de stad mooier maken. Natuurlijk is de stad veranderd. De plekken om een nest te maken zijn veranderd. Er zijn amper vrijplaatsen meer, waar de vrije vogels kunnen leven en groeien. In de tachtiger jaren waren die vrijplaatsen de kraakpanden waar ateliers opbloeden. Het geregeld van de overheid (Anti Kraak Wet, horecabeleid, Handhaving) heeft veel onmogelijk gemaakt. De spelonken van de stad zijn dichtgemetseld. De stad (zeker de binnenstad) is verworden tot een commercieel centrum, waar geld de boventoon voert en niet de creativiteit: het voer van paradijsvogels. Er is letterlijk en figuurlijk weinig ruimte meer. Maar het is een fabel (om in diertaal te blijven) dat in de huidige stad er geen paradijsvogels meer zijn. Niet waar: er vliegen nog steeds vrije vogels in de stad rond: Splitter Splatter, Beppy Viergever, Fardad Dadvand, Bas Kusters.

Wie alle portretten in dit boek ziet weet ook dat je soms een beetje gek moet zijn om een paradijsvogel te worden. Klopt. Gekte helpt. Dat geldt zeker voor de straatartiesten die worden genoemd: Blinde Bennie, Robert Jan Grootveld, Hilmano van Velzen. Ook zul je als lezer merken dat we een keuze hebben gemaakt in de vele straatartiesten die in o.a. de Facebook-groepen van Amsterdammers werden genoemd. Het waren er op een gegeven moment zoveel dat we de meest kleurrijken eruit hebben gevestigd. Soms beschrijven we iemand die een twijfelachtige carrière had, zoals Pistolen Paultje en Zwarte Jopie de Vries. Hebben zij de stad mooier gemaakt? Mwâh... we laten het oordeel graag aan het geheugen van de stad over.

Veel leesplezier. Herinner de vrije vogels die uitgevlozen zijn en de aarde zijn ontglipt!

p.s. De inhoud is veelal op alfabetische volgorde. Vanwege de afwisselende pagina's qua beeld en tekst kan dit soms afwijken.

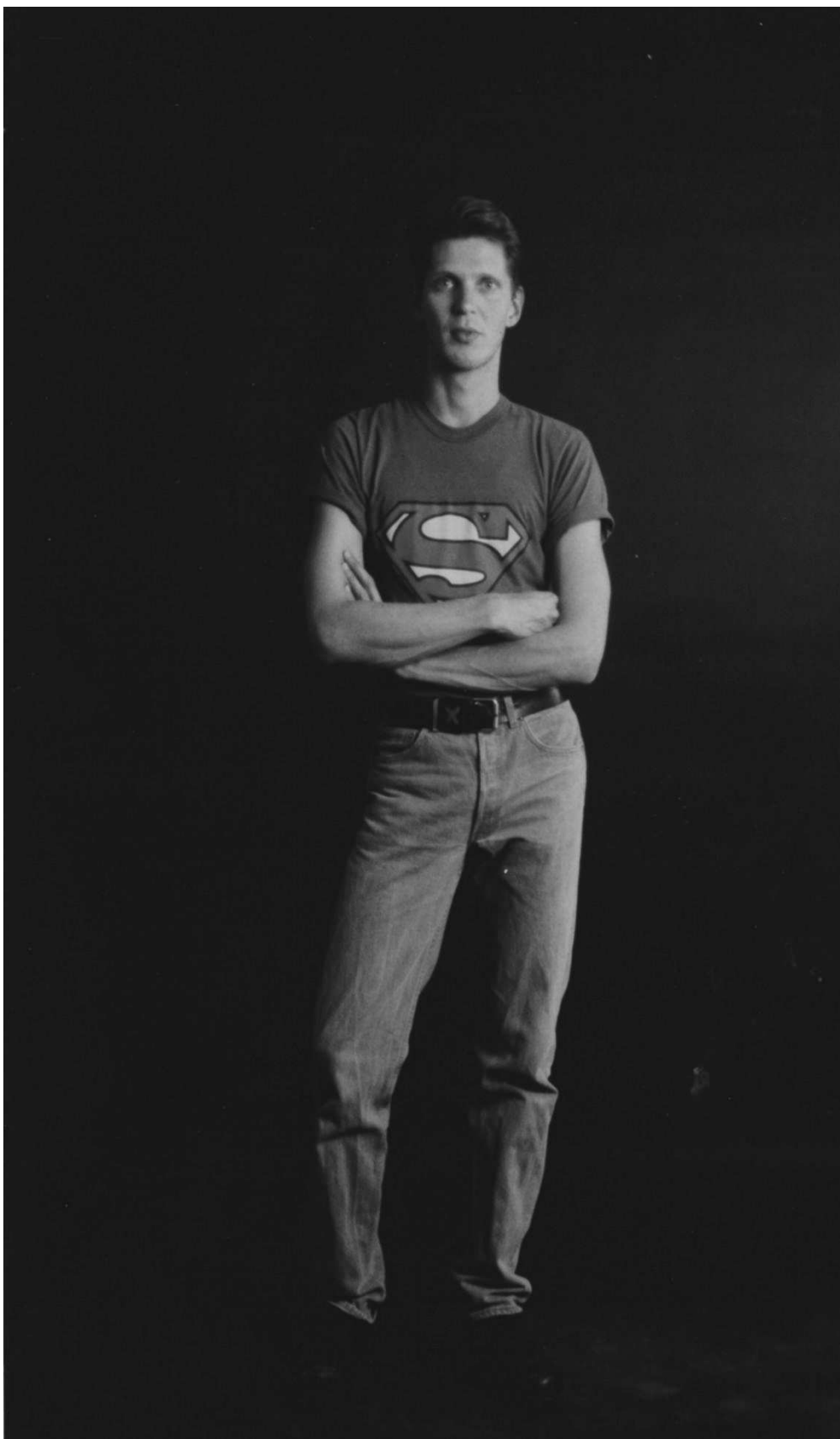

Foto: Dolly Bellefleur gezoend door burgemeester Eberhard van der Laan. Foto door Eveline Renaud. Burgemeester van der Laan overleed in 2017.

Grote dank aan Dolly Bellefleur die het eerste exemplaar van dit boek in ontvangst wilde nemen: Dank dat je mee dacht over de mensen die in dit boek niet vergeten moeten worden!

*Dit boek is opgedragen aan Erwin Olaf,
hoffotograaf van vele paradijsvogels.*

*Erwin: “Moet dat nou? Ik sta liever achter de
lens dan ervoor.”*

Van links naar rechts:

Rob Malasch (entrepreneur), Rob Jurka (galerist), Peter Klashorst (schilder), Bart Domburg (schilder), Jurriaan van Hall (schilder), Paul Groot (curator), Adriaan van der Have (galerist). Peter, Bart en Jurriaan behoorden tot het kunstenaarscollectief *After Nature* (1987-1995)

Foto: Wubbo de Jong, het Parool © Bureau Serieuze zaken

Rob Malasch: Eigenzinnigheid is de sleutel tot vernieuwing

Als er iemand is die vrijwel alle kunst- en cultuurstromingen in de stad van dichtbij heeft meegemaakt, is het Rob Malasch wel. In de kringen die het weten kunnen, wordt hij de Nederlandse kunstpaus genoemd. Dit boek portretteert honderd performers, kunstenaars en andere dwarsdenkers, van wie hij er velen persoonlijk heeft gekend. Rob heeft de totstandkoming van dit boek nauw gevolgd; ik kon altijd bij hem terecht om namen te verifiëren en herinneringen op te halen. Als start van het boek vertelt Rob over de stad en haar eigenzinnige bewoners die wereldwijd veranderingen in mode, kunst en muziek hebben geïnitieerd. Als stenen in een rivier kan Rob Malasch de bewegingen van die rivier duiden.

Een van de leukste quotes die ik van jou vond, is dat er eerst chaos moet zijn voordat iemand creatief kan zijn, en dat juist de meest kunstzinnige mensen die chaos omarmen.

Rob Malasch: "Ja, te veel mensen houden zich aan de regeltjes. Hoe het hoort, hoe het moet. Daar kom je niet verder mee. Dat is het meest interessante aan de invalshoek van dit boek: eigenzinnigheid is de sleutel om tot iets nieuws te komen. Durf en lef."

Dat geldt ook voor jouzelf; je staat niet bepaald bekend als iemand die binnen de lijntjes kleurt.

"Ik heb het grote geluk dat ik niet in Nederland ben geboren, maar in Bandoeng, Indonesië. Het is voor je wereldbeeld een voordeel om vanuit een heel andere cultuur dan het brave Hollandse de dingen en ervaringen te beleven. Ik heb altijd een zekere relativiteit gekend, niet dat gezellige, kleinschalige van Nederland. Bovendien was ik de lieveling van mijn moeder, en dat in een groot Indisch gezin, wat zoveel betekent dat ik als een prinsje ben opgevoed en ook opgegroeid. Ik kon me werkelijk vrijwel alles permitteren. Faalangst? Daar heb ik geen notie van... Ik ben altijd geneigd om de boel op te juttunen en te kijken hoe ver je kunt gaan. Zo'n afwijkend, displaced gedrag herken ik ook bij veel van de mensen in dit boek."

Zullen we enkele mensen bespreken die vanuit de stad invloed hebben gehad op de wereldwijde kunst? Zoals Jenny Hazenberg, de kunstenares die in de Haarlemmerpoort een woonwerk-atelier had en als een ruimtewezen door de stad liep.

"Ja, die fantastische Jenny heb ik goed gekend, een zeer interessante en begaafde kunstenares. Ze was gefascineerd door architectuur en creëerde eigen kunstpersona's alsof ze haar eigen architect was, compleet met het uiterlijk van een ruimtewezen. Haar concept van zichzelf presenteren noemde ze PARA... In die tijd woonde David Bowie in Amsterdam. Hij verbleef in het Amstel Hotel samen met de danseres van de dansgroep *La La La Human Steps*. Later speelde Bowie in *The Man Who Fell to Earth*, waarin figuren in de hallucinerende droom-sequenties rondlopen die rechtstreeks waren afgeleid/pikt van de creaties van Jenny en haar zus Julia. Bowie heeft goed naar hen gekeken."

Richenel, je organiseert binnenkort een eerbetoon voor deze getalenteerde zanger.

"Zoveel talent had die jongen. Helaas werd hij door de muziekindustrie vormalen en beperkt tot disco, terwijl hij zoveel meer kon, zoals soul en jazz. Een stem als een klok en een uitstraling waarbij Boy George verbleekt. Gender-bender, zoals dat toen werd genoemd. Wat ik nu de 'letterbak-generatie' noem met al die LHBTIQ+-letters: Richenel was een voorloper en combineerde met zijn uiterlijk en stem wat we onder mannelijkheid en vrouwelijkheid verstaan."

Als laatste voorbeeld: Peter Rozemeijer, modeontwerper.

"Heel jong en getalenteerd. Hij kwam volgens mij uit Wormer en was de eerste die zelf meeliep in zijn eigen modeshows. Ik heb zijn allereerste grote modeshow georganiseerd in de metro, die toen nog niet eens geopend was voor het publiek. Modellen arriveerden in die metro-wagons! Niemand had zoiets ooit gezien. Je begrijpt, de Amsterdamse mode status quo, zoals een Frans Molenaar en Frank Govers, moesten

pissen in hun outfits van jaloezie... Zijn mode-ideeën zouden, als hij nog had geleefd, vergelijkbaar zijn geweest met die van *Jean Paul Gaultier* of een *Alexander McQueen*."

Helaas zijn de namen die we noemen bijna allemaal jong overleden.

"Dat is ook het verdrietige van creatieve mensen. Kijk, de stad is altijd een oord geweest van drank en drugs. Ik heb het zelf gezien; de stad stond ooit bekend als Magisch Centrum, met de hippies en de provo's. Daarna als een kraak- en punk-stad en vervolgens met de opkomst van de housecultuur, allemaal doordrenkt van drugs. Ik weet niet of het vrijzinnige van Amsterdam en het drugsgebruik onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, maar het is wel een feit dat zoveel mensen aan drugs zijn overleden. Hun jonge levens en carrières werden afgebroken. En laten we aids niet vergeten, de sluipmoordenaar van de jaren '90. Veel kunstenaars zijn homoseksueel (net als ik) en kunnen vanuit hun positie als buitenstaanders origineel naar de samenleving kijken. Kijk, als doodgewone hetero hoeft je in principe nergens over na te denken: je leven is van de wieg tot aan het graf geregeld... huisje, boompje, beestje of baby, etc. Bij homo's is dat duidelijk anders, want je moet alles vanuit jezelf uitstippelen... De goden zij dank. Vroeger kon je uitgaan naar plekken zoals het DOK, de Schakel, 't Oxhoofd en natuurlijk niet te vergeten Aknaton. Voor de diehards onder de feestvierders waren er na sluitingstijd ook nog semi-geheime cafés zoals De Witte Ballon en op de Zeedijk Tante Riekje... In het DOK zat je gewoon opeens naast de gehele cast van de musical *Hair*, of Elton John vroeg je ten dans, en je zag Mick Jagger en David Bowie met elkaar zitten flikvlooiën. De popsterren kwamen naar Amsterdam voor inspiratie, maar die centrale rol is de stad kwijtgeraakt. Eeuwig zonde."

Hoe zie jij Amsterdam als plek waar vrije vogels en paradijsvogels zich kunnen nestelen?

"Amsterdam was vóór Provo een saaie, nette stad. Het eigenzinnige kwam voort uit die ludieke beweging, als protest tegen de burgerij. In een stad kun je onderduiken en een eigenzinnig leven leiden zonder dat iemand je erop aanspreekt. Tenminste, dat was ooit zo. Je kon je veilig verschuilen in de anonimiteit. Maar door de groei van de stad, nieuwe bewoners en de regeldrift van de gemeente zijn de vrije plekken verdwenen. Open plekken om te creëren zijn zeldzaam en vaak onbetaalbaar. De nieuwsgierigheid om te creëren is afgenomen, en wat is er nog origineel? Eind jaren zestig kochten we fantastische kleding voor een habbekrats op het Waterlooplein en maakten er iets buitengewoon nieuws en anders van. Nu is het plein een toeristenwinkel. Het vrije karakter van Amsterdam is afgenomen; er is meer sociale controle waardoor mensen in de pas gaan lopen."

Als je naar de namen in dit boek kijkt, meer dan honderd eigenzinnige mensen, dwarsdenkers en doeners, wat denk je dan?

"Dit is hoe de stad ooit was. Denk terug aan mijn beginjaren in het theater: we zijn vrijwel allemaal begonnen in het Shaffy Theater, en daar was een leuk, geïnteresseerd publiek voor. Nadat ik twee uitverkochte voorstellingen had gedaan in de Zuilenzaal en de Concertzaal dacht ik dat ik klaar was voor het grote werk. Dus belde ik gewoon Carré met een voorstel voor een unieke voorstelling. De directeur, Van der Linden, nam op en gaf me een kans, ook al kende hij me amper. Het werd me gegund om de voorstelling *Attaca* met muziek van Philip Glass op de vrijgekomen dagen op te voeren. Overigens waren de voorstellingen ook uitverkocht. Dat vrije, dat vertrouwen en die ruimte voor creativiteit bestaat niet meer. Het eeuwigdurende geprogrammeer met die verschrikkelijke Van der Ende-musicals en het laffe cabaret is nu toch gewoon de dood in de pot. Welke creatieve geest gaat daar nog heen? Ja, ik ben brutaal, ik heb geen last van faalangst en bovenal heb ik gewoon lef. Als ik iets niet kan, ga ik het juist doen, en als het mislukt, leer ik ervan. Jezelf in eerste instantie verbazen is het leukste wat er is. Alles is ervaring. Veel van de mensen in dit boek hebben zo'n zelfde instelling: doen, niet denken, maar doen. Je niet storen aan wat anderen vinden, het vergroot je eigen vrijheid. Het bizarre is dat wat eerst idioot, maf en onhaalbaar wordt gevonden, later herontdekt en als nieuw ervaren wordt. De meest vrijzinnige kunstenaars, performers en dwarsliggers zijn de grootste inspiratoren, ook al worden ze niet altijd erkend. En dat vind ik het mooie van dit boek: het wordt een standaardwerk voor de vele generaties na ons."

Rob Malasch: www.serieuzezaken.art

**STOP
MAKING
STUPID
PEOPLE
FAMOUS**

EEN SERIE GOOCHELTOEREN EN KUNSTJES MET EENVOU- DIGE HULPMIDDELEN

DOOR

PROFESSOR BEN-ALI-LIBI
HUMORISTISCH GOOCHELAAR

Ben Ali Libi, goochelaar

Als Joost Prinsen en Willem Wilmink bij een tentoonstelling over vooroorlogse joodse kunstenaars² de naam 'Ben Ali Libi. Goochelaar' geschreven zien staan, zegt Prinsen: "Zo'n goochelaartje, zat die Hitler nou echt in de weg?" besluit Wilmink een gedicht te schrijven.

Op een lijst van artiesten, in de oorlog vermoord, staat een naam waarvan ik nooit heb gehoord, dus kijk ik er met verwondering naar: Ben Ali Libi. Goochelaar. Met een lach en een smoes en een goocheldoos en een alibi dat hij zorgvuldig kiest, scharrelt hij de kost bij elkaar: Ben Ali Libi, de goochelaar.

Toen vinden de vrienden van de Weduwe Rost dat Nederland nodig moet worden verlost van het wereldwijd joods-bolsjewistisch gevaar. Ze bedoelen natuurlijk die goochelaar.

Wie zo dikwijls een duif of een bloem heeft verstoppt, kan zichzelf niet verstoppen, als er hard wordt geklopt. Er staat al een overvalwagen klaar voor Ben Ali Libi, de goochelaar.

In 't concentratiekamp laat hij misschien zijn aardigste trucs nog wel eens zien met een lach en een smoes, een misleidend gebaar, Ben Ali Libi, de goochelaar.

En altijd als ik een schreeuwer zie met een alternatief voor de democratie, denk ik: jouw paradijs, hoeveel ruimte is daar voor Ben Ali Libi, de goochelaar. Voor Ben Ali Libi, de kleine schlemiel, hij rust in vrede, God hebbe zijn ziel.

Michel Velleman wordt op 5 januari 1895 geboren in Groningen. Begin twintigste eeuw verhuist hij naar Amsterdam waar hij werk vindt als 'humoristisch goochelaar' onder de naam professor Ben Ali Libi. Hij is vrij populair, blijkt uit het feit dat hij optreedt voor prominenten als prins Hendrik en Wilhelm II, de Duitse keizer die als balling in Nederland verblijft. In de jaren twintig woont het gezin in de Tweede Boerhaavestraat, later verhuizen zij naar de Biesboschstraat 7. Een maand voor de bezetting, 1 april 1940, betrekken zij een woning aan het Merwedeplein 59-II, een paar deuren naast Anne Frank en haar familie. Van hieruit bestiert Velleman zijn Amusement Bureau.

Een van zijn eerste bekende optredens vindt plaats op 7 september 1910. Hier is nog een impressie van terug te vinden: Om twee uur in de namiddag geeft de toen zelf nog jeugdige Ben Ali Libi een kindervoorstelling in het Tolhuis over 't IJ. De toegang bedraagt 15 cent. Tijdens zijn optredens voor kinderen tovert hij voor iedereen snoepgoed of een cadeautje tevoorschijn. Hoogtepunt is de act waarbij hij van "gewoon papier een heerlijk glas ranja maakt". Als twee kinderen op het toneel worden geroepen en bevestigen dat het werkelijk ranja is, lijkt het alsof de zaal te klein is, "zoo'n gejubel gaat erop". Ook voor volwassenen treedt Ben Ali Libi op, als een van de artiesten in een cabaretshow. Hij deelt het podium met de populaire voordrachts-kunstenaar Marie Hamel, accordeonist John de Leeuw en het zangduo Johnny en Jones (zie verder in dit boek).

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werkt de artiest voor de Culturele Afdeling van de Joodse Raad, een organisatie die door de bezetter in het leven is geroepen om de Joodse gemeenschap in Nederland te besturen. Daarnaast geeft hij goochel-les aan huis en brengt hij een boekje uit met eenvoudige goocheltrucs. Tijdens een razzia van de Duitsers in Amsterdam op 20 juni 1943 wordt hij samen met zijn vrouw en dochter opgepakt. Via kamp Westerbork belanden ze in Sobibor. De drie worden daar op 2 juli 1943 vermoord. Op het moment van de razzia is zoon Jacques niet thuis. Hij wordt tijdig gewaarschuwd niet naar huis te komen en overleeft de oorlog als enige van het gezin.³

² Nederlandse Theater Instituut

³ <https://historiek.net/ben-ali-libi-michel-velleman-goochelaar/70877/>

Bet van Beeren, Betje Bokkum en 't Mandje

Café 't Mandje is de veilige plek voor de paradijsvogels van de stad. In 1927 staat eigenares Bet van Beeren, ook wel de koningin van de Zeedijk genoemd, aan het roer in de plek waar homoseksuele mannen en vrouwen openlijk voor hun geaardheid kunnen uitkomen. Bet is een opvallende verschijning. Ondanks haar overvloedig drankgebruik en openlijke, vrije en promiscue levenswandel wordt ze ook bekritiseerd, onder anderen door Majoor Bosshardt, die regelmatig in 't Mandje komt om de Strijdkreet te verkopen. Dit staat de vriendschap tussen beide vrouwen echter niet in de weg.

Elisabeth Maria (Bet) van Beeren is de oudste dochter uit een gezin van veertien kinderen uit de Jordaan. Ze neemt Café 't Mandje op 24 februari 1927, toen pas 25, over van haar oom Toon Engelen. Het café heet "Amstelstroom". Bet verandert de naam in *'t Mandje*, omdat haar moeder haar dagelijks eten in een mandje komt brengen. Bet is al bekend op de Zeedijk als "Betje Bokkum". Ze vent namelijk vis. Al jong weet Bet dat ze op vrouwen valt. Voor haar is iedereen gelijk en het café staat in een tijd waarin homoseksualiteit niet geaccepteerd en zelfs illegaal is, open voor homo's, lesbiennes die zichzelf kunnen zijn, samen met zeelui, hoeren, buurtbewoners, acteurs, schilders en intellectuelen die er ook komen. Bet is een legendarische uitbaatster. In een leren jas scheurt ze op de motor door de stad, soms met een nieuwe verovering achterop. In 't Mandje zijn homoseksuele mannen en lesbische vrouwen veilig. Er is één maar: zoenen mag niet van Bet, vanwege de zedenwetten en de drankvergunning die gevaar kan lopen. Alleen op Koninginnedag (toentertijd op 30 april) kan alles, er wordt gedanst door mannen met mannen en vrouwen met vrouwen. Bet heeft zo haar gewoontes die tot op de dag vandaag legendarisch zijn geworden. Bezoekers worden gevraagd om een souvenir achter te laten. Dat kan een visitekaartje zijn, een foto met een datum, een groet geschreven op een viltje, een schoen, een wielje van de kinderwagen, een vlaggetje, een bh, een kunstgebit, een tijgerkop, een opgezette leguaan of een eigenhandig afgeknipte stropdas. Ook vandaag de dag hangen deze souvenirs nog steeds in het café.^{4 5}

Voor na de oorlog lijkt het één groot feest bij Café 't Mandje. Het café rolt van het ene jubileum naar het andere. Als Bet in de laatste jaren van haar leven geen zin meer heeft, staat zus Greet achter de bar en Bet zit op de hoek van de bar. Op 16 juli 1967 overlijdt Bet op 65-jarige leeftijd. Ze ligt twee dagen op het café-biljart opgebaard. Na de dood van Bet in 1967 zet haar 21-jaar-jongere zus Greet de zaak voort. Tot 1982, toen ze het café, door de drugsoverlast op de Zeedijk, sluit, houdt ze 15 jaar behoorlijk succesvol de eer hoog. Vanaf die tijd is het café dicht geweest.

In 1998, tijdens de Gay Games in Amsterdam, opent Greet het café een week lang uit eerbetoon aan haar legendarische zus Bet. Voor de gelegenheid wordt het café provisorisch weer in werking gesteld. Na een ingrijpende verbouwing, reparatie en schoonmaak is Café 't Mandje in oude glorie hersteld en tot groot genoegen van de homowereld, de stad Amsterdam en de buurt op 29 april 2008 heropend. Met de heropening van het café is de wens van tante Greet om alles te houden zoals ten tijde van tante Bet een belangrijke leidraad. Zij heeft het café bewaard, onderhouden, bewaakt. Zonder haar zouden bijvoorbeeld al die stropdassen vergaan zijn...

⁴ <https://atria.nl/nieuws-publicaties/bijzondere-vrouwen/vrouwelijke-pioniers/bet-van-beeren-biografie/>

⁵ www.cafetmandje.amsterdam/geschiedenis

Dubbele foto: uit het café. Foto op volgende pagina: Café 't Mandje, Zeedijk 63

Ruud Douma - Dolly Bellefleur, beauty with brains

Portretfoto door Piek

Hoe zou je Dolly Bellefleur omschrijven aan iemand die nog nooit kennis met haar heeft gemaakt?

Ruud Douma: "Als 'beauty with brains'. Het is een geuzennaam waarmee ik wil afrekenen met het vooroordeel dat er bestaat over hooggehakte dames zoals ik. Alsof ik enkel een mooi poppetje zonder inhoud zou zijn. 'Transformatiekunst, miskende muze' was niet voor niets de titel van de Mosse Lezing die ik in 2004 heb gehouden in de Mozes en Aäronkerk in Amsterdam. Het gaat niet om 'cuppie cuppie' maar om koppie koppie' is één van Dolly's geveugelde uitspraken. Het was mij meteen duidelijk dat ik een geheel eigen stijl wilde ontwikkelen die afweek van het clichébeeld van travestietheater. Weg met goedkope paillettenjurken, overdreven gevulde boezems en de geijkte veren boa's. Dolly moest een sophisticated look krijgen te vergelijken met die van mijn stijliconen Jackie O. Kennedy en Audrey Hepburn. Dolly's kleurrijke creaties en positieve inslag zorgen ervoor dat mensen bij haar durven aan te kloppen voor bijvoorbeeld raad. Soms aambaar en dan weer venijnig maar altijd stijlvol trekt Dolly ten strijde tegen discriminatie, vooroordelen en een verstikkende hokjesgeest. Met als ultiem doel: door een eigenzinnige beeldtaal 'zwarte' onderwerpen 'lichter' maken en ook mensen die in eerste instantie niets te maken lijken te willen hebben met de regenbooggemeenschap te 'verleiden', over de streep te trekken en te winnen voor de goede zaak."

Een open deur vraag: waarom ben je met Dolly begonnen?

"Nadat ik als jongenssopraan solo's had gezongen bij kinderkoor De Zendertjes was ik tot mijn achtentwintigste op zoek naar een kunstvorm om mijn gevoelens te kunnen uiten en vorm te geven. Toen ik in 1989 het Amsterdamse Anthony Theater binnenliep was ik verkocht. Het piepkleine pijpenlaatje dat tot de nok toe was gevuld met kitsch ademde de sfeer van het Berlijn in de jaren twintig. Toen de theaterdirecteur mij vroeg of ik een travestierevue op poten wilde zetten antwoordde ik zonder aarzelen: ja. Ik had daarvoor geen enkele travestieshow gezien. Laat staan zelf opgetreden als vrouw. Ik begon blanco en onbevangen aan het *absolutely fabulous* avontuur dat Dolly nu al vijfendertig jaar is. Zoals de ene kunstenaar kiest voor verf en de andere voor marmer, ontdekte ik in het Anthony Theater dat het hebben en ontwikkelen van een vrouwelijk alter ego voor mij het beste expressiemiddel was. De eerste keren was ik louter een lady speaker. Ik pakte de witte pruik die in de kleedkamer stond, niet wetende dat dat witte haar later mijn handelsmerk zou worden. Ik merkte dat ik een soort toverstafje in handen kreeg. Vooral de interactie met de zaal was magisch. Het zendertje uit mijn jeugd ben ik altijd gebleven. Religie is terug te voeren op het woord *religare*, hetgeen samenbinden of verbinden betekent. Hetgeen ik als mijn belangrijkste missie zie."

Je komt uit Huizen en vond vrijheid in Amsterdam.

"Als jongen ben ik op school ontzettend gepest omdat ik 'anders' was dan de rest. Het vrolijke, open en spontane kind dat ik van nature was kroop uit overlevingsdrang weer in zijn schulp. Mijn slaapkamer werd mijn escape room. Muziek was mijn reddingsboei. Wat heb ik bijvoorbeeld Ding-a-dong, de song waarmee de Nederlandse band Teach-In in 1975 het Eurovisie Songfestival won, vaak beluisterd en vooral uit volle borst meegezongen.

When you think it's all over
They let me down
Dry your tears
And forget all your sorrow

Vanaf de eerste keer dat ik mocht kijken naar het songfestival was ik voor altijd verslaafd aan dit Europese liedjesfestijn. Deze feel good music werd mijn muzikale prozac. Geen wonder dat ik decennia jaren later als Dolly hertalingen maak van de inzendingen van Nederland voor het songfestival. Toen ik in 2019 het nummer Arcade van Duncan Laurence hoorde en las hoe ook hij als kind was gepest, verwerkte ik mijn eigen pestverleden in een hertaling getiteld Op de echo van mijn hart.

Een jongen kijkt mij droevig aan
Vuistjes gebald, ik zie een traan
Ik voel zijn pijn van lang gelee
Ik draag het, draag het met mij mee
Buitenstaander, een buitenbeen
Ik voel het koude klamme zweet
Op mezelf, moederziel alleen
Had ik geweten wat ik nu weet

Achteraf gezien leverde dat gepest worden ook iets positiefs op, namelijk de brandstof om later als Dolly Bellefleur op de bres te springen voor buitenbeentjes. Ik bezoek nu bijvoorbeeld scholen. Ik herinner me een meisje dat tijdens zo'n bezoek in de klas voor het eerst durfde te vertellen dat ze op meisjes viel. Zo dapper. Op haar eindexamenfeest trad ik als verrassing op. Een paar maanden later zag ik haar tijdens de Canal Pride opeens in een bootje met haar ouders. Vader in regenboogpak, moeder stralend ernaast en zij met een ballon: 'I love Dolly.' Mijn hart smolt."

Het is je gelukt om als een soort beschermengel de boodschap van liefde tussen alle polarisatie door te verkondigen. Dat is echt heel knap vind ik. Zelf heb ik moeite om in deze tijd rustig te blijven en afstand te nemen van alle geschreeuw. Toch sta je in de zuurstokroze verpakking óók op de barricade; denk maar aan jouw versie van Boney M's Rasputin tegen het regime van Poetin.

"Dat lied zong ik in 2013 bij een demonstratie bij het Scheepvaartmuseum waar Poetin op dat moment zat te dineren. Een filmpje van mijn optreden verscheen op YouTube waarna de meest verschrikkelijke reacties in het Russisch verschenen. Met Google Translate heb ik die toen vertaald. Dat was wel even schrikken, maar ik heb sindsdien ook contact met een gay Russische jongen die bang is verraden te worden door zijn burens. Ik vraag me dan af of ik zo moedig zou durven zijn als ik in Rusland had gewoond. Zo'n contact geeft toch wel perspectief en nuanceert zo'n protestsong."

Je hebt veel van de mensen gekend die in dit boek worden geportretteerd. Ik denk aan de tijd dat je safe seks voorlichting gaf samen met Hellun Zelluf.

“Toen ik in 1989 debuteerde trok aids als een sluipmoordenaar door de stad. De schrik zat er behoorlijk in. Ik was werkelijk als de dood voor de liefde. Er was nog zo weinig bekend over deze mysterieuze ziekte die in de gayscene sarcastisch wel de 'jongensgriep' werd genoemd. Ik voelde mij zo machteloos en vond dat ik iets moest doen. Veilig vrijen bleek al snel een manier om de ziekte enigszins een halt toe te kunnen roepen. Dus schreef ik op de melodie van 'I don't know how to love him' een lied getiteld 'I do know how to love him' waarin ik op lichte toon en met een kwinkslag hitsige lovers wilde overtuigen om alsjeblieft condooms te gebruiken. Jongeren van nu kunnen zich deze tijd niet voorstellen: stel je toch eens voor dat iedere week vrienden van je doodgaan.”

Hoe oud is Dolly eigenlijk? Gaat ze ooit met pensioen?

Schaterlachend: “Wil je me weg hebben soms? Dolly is leeftijdloos maar ikzelf... ik wil tot mijn tachtigste doorgaan, net zoals mijn grote voorbeeld Jenny Arean. Met die kracht, met die stem tot je erbij neervalt”.

Laat liefde regeren is jouw leuze. Een boodschap die eeuwig is.

“Ik blijf geloven in de Power of Love, dat ondanks alle verschillen onder mensen je elkaar altijd terug kunt vinden vanuit liefde.”

Wat dacht je toen je voor dit boekproject werd gevraagd?

“Ik heb mijn hele leven al een zwak voor buitenbeentjes. Voor mij is die skater die de meeste indruk op mij heeft gemaakt. Iedere keer als ik in de tram zat en die man in zijn string langs zag skaten werd ik daar zo ontzettend blij van. Dat is de vrijheid van de stad, waar kom je dat anders tegen? Maar ik heb ook grote bewondering voor de roze pioniers als Daisy Dynamite en Aäicha Bergamin. We mogen nooit vergeten dat wij op de schouders staan van eerdere generaties. *Those were the gays my friend*. Ze streken ooit fervent tegen taboes en truttige clichés. Met hun gedrevenheid hebben ze ons bevrijd...”

www.dollybellefleur.nl

Foto Vondelpark: Eveline Renaud

Bibikov, woordvoerder van de Reagering

In zijn boeiende punk/kraak-trilogie gedurende de tachtiger jaren beschrijft Martijn Haas ook het wonderlijke verhaal van Bibikov, dat grote overeenkomsten vertoont met die andere paradijsvogel, Hadjememaar. De cover van het boek toont de grimmige kop van Mike von Bibikov, die met anarchistische, chaos-creërende performances de gevestigde orde te lijf ging zoals op de foto al te zien is. Ook de foto bij dit portret is kenmerkend: bij een politieke bijeenkomst waar haar man Joop den Uyl spreekt staat Liesbeth Den Uyl resoluut voor de roepende Bibikov. Je ziet haar kijken: 'Dit is niet het activisme waar ik voor sta. Ik blokkeer hem de weg.' Van origine was Bibikov reclameman, iets dat hem goed van pas kwam als vriend Ron Buurman de Reagering opricht: een soort alternatief voor de democratie. Bibikov werd de schreeuwende stem van de beweging die net zo kort als heftig in het Amsterdam begin jaren '80 luidruchtig aanwezig was.

Hoe die ontregelende acties ('performances') er in die tijd uitzagen wordt door Martijn Haas treffend beschreven: "Op een avond, hartje zomer, reizen Bibikov en nog wat andere Reageringsleden af naar de Stadsschouwburg. Daar is op de eerste verdieping, toegankelijk voor publiek, een balkon met een terras waar de bezoeker uitkijkt over het Leidseplein. Een mooie plek dus. Na enig gerommel en druk gedoe, waarbij enkele terrasbezoekers geërgerd opstappen, slagen de Reageringsleden erin de terrastafeltjes aan de zijkant van het balkon te bezetten. Ze grendelen deze spot hermetisch af, als ware het een veiligheidsoperatie met de koningin in aantocht, waarna Bibikov opstaat, zijn hoed recht zet, aan zijn revers trekt, en positie neemt in het midden van de vrijgekomen ruimte. Beneden op het plein wemelt het van de mensen, flanerend in de zomerse avondlucht, zich van de ellende in de wereld niet bewust. Dan klinkt het donderend over het Leidseplein: 'Amerikaanse militairen van het Derde pantserinfanterie bataljon bewaken de kernwapens die in Nederland staan opgesteld.' Bibikov schreeuwt: 'Er bestaat een volk dat niet bestaat. Er bestaat een grondwet die niet bestaat. Er bestaat een staat die niet bestaat en er bestaat een koningshuis dat niet bestaat. Daarom kiezen wij voor de (plat Rotterdams uitgesproken): Ré-ágé-ríng!' (...). Twee surveillancewagens arriveren, en deze wagens van de politie rijden traag door de nog steeds aanzwellende menigte. Op een gegeven moment gaan zelfs de zwaailichten aan. Na vijf minuten komen bewakers van de Stadsschouwburg aan gestormd, maar die slagen er niet in door de muur van ruggen die Bibikov omringt heen te dringen, om een einde aan de woeste rede te kunnen maken. "Kernwapens, Stop ze maar in je réét!" besluit de Reagerings-voorman zijn oratie. Daarop volgt een lauw applaus."⁶

Mike von Bibikov is van oorsprong Rotterdammer maar dat wordt al snel door zijn Amsterdamse vrienden zoals initiatiefnemer Don Bierman, vergeven. De Reagering doet in 1982 ook daadwerkelijk mee aan de verkiezingen. De kieslijst van de Reagering is een ratjetoe van zonderlingen: Rob Scholte, broederlijk naast Peter Klashorst op de lijst, waarop zich ook de namen van Maarten van der Ploeg, Peter Giele en Ad De Jong bevinden. Uiteindelijk stemmen iets meer dan twaalfhonderd mensen (1.245) op de Reagering. De Reagering wordt daarmee ietwat teleurstellende de elfde partij in de stad en Mike von Bibikov verdwijnt helaas geruisloos van het toneel. Veel, veel later wordt aan zijn overlijden (20 juli 2004) weinig ruchtbaarheid gegeven.

Hij werd 57 jaar, begraven in een eenvoudige vuurhouten kist zonder handvaten.

⁶ Bibikov for president. Politiek, poëzie & performance 1981-1982. Martijn Haas, uitgeverij Lebowski 2012

Foto: Openbare bijeenkomst van de PVDA in Krasnapolsky in Amsterdam over rellen rond de ontruiming van het kraakpand Lucky Luijk, 19 oktober 1982. Fotograaf: Rob Croes. Nationaal Archief/Anefo.

